

SLOVENSKA BČELA.

Mesca oktobra 1850.

Mlad nje rod nar dražji mi je.

Drago mi je jutro belo,
Mladi danek, ljubček zore;
Svet povzdravlja ga veselo,
Kadar vstaja iz za gore.

Drago mi je mlado leto,
Pomladansko nježno cvetje;
Glej prirodo krasno, sveto!
Čuj v zelenim ptičic petje!

Draga si mi ti, oj deva!
Svit očes in cvet tvoj ličen;
Rajsko v teb' se razodeva
Duh mladosti, duh devičen.

Drago mi je vse, kar nada
Še navdaja, kar ovije
Si z dušecim vencem Lada,
Vse to, vse to drago mi je.

Al med cvetjem nar krasnej je
Pod nebesam je nar večji, —
Ker del slavnih seme seje —
Narod krepki, mlad, cveteči.

V katerem vre še kri mladosti,
Gnavši v slavno ga življenje
Ki še vkusil ni mlahkosti
Vkusil pa je navdušenje.

Časten stopi v sveta sredo:
Z „slavo“ tu, tam z vražnim hrupam,
Pred Kljijono tje z besedo:
„Zdaj na versto pridi upam.“

„Oj le upaj, krepki narod,
Niso prazne tvoje nade:
Saj sta raj in slava zarod
Duha in kreposti mlade.“

„Kaj ne mogel bi doseči
Rod navdušen za pravico,
Za lepoto ves goreči,
Ves goreči za resnico!“

Že se vzdiga iz nižine,
Na višavo, na višavo,
Duh nebeški ga prešine,
Ga venčaje z večno slavo.

In jez tega sim naroda! —
Kaka radost me prebliska,
Kak ljubila me osoda,
Od veselja serce vriska!

Sin sim Slave veličanske,
Svit nje tudi meni sije,
Budi upe pomladanske —
Mlad nje rod nar dražji mi je!

Planjovski.

Arov in Zman.

(Narodna pripovedka.)

Spisal Janez Terdina.

Svet Jakob se še ni bližal, vendar so bile že njive požete, sterna že omlačena in v podzemeljske skednje pospravljena. Uzrok vsega tega je bil napad Turkov, ki niso nikdar nasiteni leto za letom našo ljubljeno domovino nadlegovali. Prišli so večidel ob novini, ko je bilo tudi pri revni bajtici kaj dobiti. Ljudje so tedaj svoje žito popred požinjali, preden se je podkev maometanskih mul še zaslislala. Ravno to se je tudi leta 1528 godilo. Goreče gromade so namreč v kratkem po vsih slovenskih krajnah novico povedale, da se Mehemet Kabdal, eden naj silniših turških vodjev, približuje in da s 30000 divjaki dolensko stran požiga in ropa.

Ko se naval sovražnikov za gotovo pozvê, se vzdignejo po Notranjskem in Gorenjskem trane brambovcov kakor vselej, kadar je nevarnost pertila.

Mestjani Ljubljane dajo prvi izgled serénosti in domoljuba, tako da je vse vpiranje Turkov zastoj, se v frajnanovi al zdaj v lovševi jami vtaboriti. Gredo tedaj dalej in do Save pridšim se nova druhal pridruži, ki je od Radeč gori privihrala. Ta skupna armada, ki okol 40000 nevernikov šteje, se zažene v bistriško dolino, da bi Kamnek posilila, kamor je navadno žlahtnija iz Krajskega pobegnula in kjer so bili mašni plajši in druge drage cerkvene naprave skor iz vsega Gorenjskega pospravljene. To dolina je trana brambovcov varovala, ki je bila med Cernučami in Dolom razpostavljena. Tedaj se je moralo z orožjem in bojem predreti. Dva dni in dve noči je praska terpela. Koj prvi dan bi bili kmalo kristjani premagani, pa mlad slovensk junak Arov po imenu jih je s svojo serénostjo rešil. Enako osodo so skor drugi dan Turki imeli, pa jih je mladi, poturčeni Bosnjak Zman zopet nadušil. Boj bi se bil tretji dan ponovil, če bi ne bili brambovci, katerih je bilo petkrat menj, odjenjali in se na višavo pomaknuli, kateri se zdaj, ko je ondi prijazna cerkevca zidana, Goričica al turška gorica pravi. Ker pa tudi to ne zavaruje, gredo še bolj proti goram v terden grad Homec, ki je bil kake pol ure od Kamneka in Mengša na sternem griču, okol kterege je krog in krog bistra in globoka voda tekla, postavljen. Vendar zamore v tej terdnjavi le 4000 mož prostor dobiti. Ostali gredó tedaj naprej in se po hosti poleg Kam-

neka razidejo, kjer se jim dan na dan novi brambovci pridružujejo. Ti junaki so sklenuli Homcu, ko bi se jih le 10000 nabralo, na pomoč in v otežbo iti, ker se je že naprej vedilo, da bo Kabdal ta grad oblegel.

Med tem so Turki čez in čez po dolu palili, nekatere vasi razsuli, nekatere pa, ki so bile bolj vterjene, z davkom obložili. Le Menges so prazen najdlji, ker so ljudje v rasiške gozde pobegnuli. Takó koračijo počasi naprej in se, kakor se je že popred uganulo, okoli Homca vstavijo. Le majhne trume so bile po bližnjih krajih razposlane, da bi se navada plenjenja tudi ob času obsede ne opustila. Poglavna armada pa pri Homcu ostane; naredi taber, nasipe in rove; nastavi topove in vse druge naprave doveršuje. Na večer prvega dneva obsede pošlje Kabdal, poslanca v grad, da bi se posadka z lepo podala. Če bi to storila, bi si bila življenja popolnoma svesta in bi se samo na Tursko v jetništvo odgnala. Pri slovenskem vodju Ostervaru je bilo ravno veliko vojsakov, ko turški poročnik pride in tirjnje pašata napové. Grozoviten kohot po izbi zagromi, ko izgovori. »Velikodušen zares je tvoj paša«, reče Ostervar. Potem pa v kratkem pogoje zaverže in veli, da ni več nevernikom treba, poslancev pošiljati. Sirove prostake pa besede Turka tako razkačijo, da ga eden, ko se ravno čez dvor v taber podati misli, tako s kamnom na sence udari, da pri tej priči mertev obleži. Nek drugi mu glavo odseka, tretji jo pa med dve terti položi in tak močno raz zida zažene, da se v sovražno staniše pritaklja. Ta divjakost Ostervara, ki je bil veliko.lušniši in zlahtniši od bornih kmetov takó razserdi, da na mestu zavkaže tri tuala na dvoriše privaliti in tiste tri hudobneže pripeljati. Čez vsako tualo je padla glava enega. Tudi to se verlemu vodju še zadosti ne zdí. Vse tri glave reče v pert zaviti in jih da že omenjenemu junaku Arovu, da bi jih Turkom v zadostenje nesel. To je bilo sicer kar zlo nevarno, ker so bili neverniki o smerti svojega poročnika po gadovo razkačeni. Vender pride Arov srečno brez nadlege do prednjih straž. Slaba bi se mu bila tú godila, ako bi ne bil glave pokazal in rekel, da jih v zadostenje pašatu nese. Ta pravičnost je bila Turkom zlo všeč. Povedó mu, da je paša tako razserden, da nihče pred-nj ne sme in mu rekó, da naj gre k poveljniku Alitu, ki je za en čas namestnik Kabdala. Turki so majhno moč »gjavrov« zaničevali, da še Arovu oči ne zavežejo. Prosto korači on skoz dolgo rajdo večidel židanih šotorov in kadar do posebno krasnega pride, mu tisti, ki ga je spremil, oznani, da sta pri Alitovem stanu in da zamore notri stopiti. On odgerne

prepogo in gre pogumno v šotor pašatovega namestnika. Zdelo se mu je, da je v krasno izbo, ne pa v vojaški šotor prišel. Vse se je zlata in biserjev lesketalo, vse je bilo za nar mehkužniše življenje pripravljeno. Stan je bil predelan, zakaj imel je dva prebivavca. V enem predelku je bil Ali, v drugem pa njegova hči Ilka, ki jo je (kar se pri Turkih dostikrat zgodi) neizrečeno ljubil in jo tudi na vojne sabo jemal. Bil je sicer lakomiseln človek, ker je bil na Serbskem zrejen in v keršanski veri podučen in je že v letih na Maometa prisegel. Pa občutek očetovske ljubezni da tudi divjaku nekoliko zlahčnosti in je tudi Alita mehkoдушnega in vedno dobrotljivega ohranil. Ko Arov notri stopi, sta bila oče in hči tako v pogovorih, da ga ništa ne čula ne vidila. On tedaj obstoji in molče besede govornikov poslušaj.

Tedaj reče Ali: „Kratko malo Zmanu odrečeš?“

„Ne morem drugači, odgovori hči, on je poln zvijač, divji, živinski.“

„Ne takó, Ilka! pravi oče, pri vojšaku se zvijače umnosti, divjakost pogum, živinsko zadržanje vojaški duh imenujejo. Vidim, da sim te preveč na tanko izredil. Na tako vižo si vender nar bolje in nar popred preskerbljena. Glej! Zman je prvi junak armade in te snubi. Preserčno te ljubim in tega majhnega povračila moje ljubezni mi ne smeš odreči.“

Ilka pri teh besedah oči v tla pobesi, molči in žalost se jej na obličju bere.

„Ne zamerite oče! reče svobodni, odkritoserčni Arov, ki kmalo zapopade, za koga se ravna, nikar tako! pustite jo, naj voli sama. Toliko ste jo že podučili, da ne bo takega zbrala, ki bi vam po godu ne bil.“

Oče in hči ga zdaj pogledata. Bi se bil Arov v reči drugzega Turka in ne v zadevo ljubečega očeta vtaknul, bi bil zlo naletel. Pa Alitu so zadnje besede tako dopadle, da kristjanu zraven sebe sestri veli in ga prijazno pobara, kaj ga k Turkom pripelje, potem ko so vender obleženi turskega poročnika vsmerili? Namesto odgovora razveže Arov pert in mu pokaže glave morivcov rekoč: „To je zadostenje našega vodja, za kri je tekla trojna kri.“ Obraz Alita se zdaj še bolj razjasni. „To pač to! pravi čez en čas, čakajte tu nemalo, da zadostenje pašatu nesem. Ta dar mu bo bolj všeč kot 1000 cekinov. To mu bo jezo nad vmorom nekoliko pogasilo.“

Kabdalov namestnik se vzdigne in gre, in Arov in Ilka ostane sama.

„Bog vam plati, reče čez nemalo deklica, da ste me zagovarjali.“ Pri teh besedah vstré svoje černe oči v Arova, nekoliko zarudi in zopet očesa k tlam pobesi.

„Ženski spol, pravi Arov, je pri vas res vsmiljenja vreden. Moškemu in ženski je um dan. Pa le moški ga sme rabiti. Ženski pa ni dopuščeno, svoje misli imeti. Pri nas je to vse drugači. Oba spola imata ene in tiste pravice. Bog je ženski stan posvetil, ko je svojemu sinu žensko za mater izvolil.“

Prijaznost najde povsod dobro mesto. Človeka le družina popači, pa po naravi je blag, zaupljiv in odkritoserčen. Ilka je bila zgol naravna deklica, ki je kmalo proti Arovu tako odkrita in zgovorna, kakor da bi nje brat bil. Ona se z levo na svoj sedež nasloni, se proti Slovencu popoluoma oberne in nježno pravi: „Kaj ne, s to materjo Božjega sina Marijo menite. Tudi jest sim se od Jezusa in od matere Božje in od angeljčkov učila kako ljudi varovajo in pri njih postelji čujejo, ako spé. Ljubezen, sim slišala, ima vodilo vsacega človeka biti. Kakó lepó bi bilo, da bi nas res ljubezen vezala, ljubezen pobratila. O škoda da sim mogla ta lep nauk pozabiti.“

„Ste tedaj Turkinja! reče Arov z zavzetjem?“

„Kaj ne, odgovori Ilka prilizljivo, da bi bil nauk od ljubezni boljši. Pa ne more drugači biti. Do sedmega leta so me oče od križanega učili. Potem so ga sami zatajili in jest sim le od Maometa zanaprej slišala. Nikar se ne zavzemite! Zlahtno, dobro, pošteno, blago serce imam in ga bom vedno ohranila. Verjemite mi to, prijatelj. Saj ravno to tudi jest od vas verjamem.“

„Takó ljubezuiva, si misli Arov in neverna! — Nar hujši sovražnik, reče na glas, vam ne more zlahtnega serca odreči.“

Ilka zarudi in mu reče rahlo: „Bi bili vsi kristjani, kakor vi, bi gotovo tudi Turki tako divji ne bili, vas nadlegovati.“

Pogovor terpi še nekoliko časa in ima tiste nasledke, ki jih je po naravi imeti moral. Ilka, ki je bila popred vedno le pri očetu in je le nekaj ostudnih, divjih Turkov vidila in poznala, je popred le na enega človeka na svetu navisnost imela, in ta je bil njen oče Ali. Zdaj je pa mladega zalega občutljivega Arova spoznala. Njene misli, se ji zdi, so njegove misli, njene vošila njegove, njeno dobro serce tudi njegovo. Domišlja jo popoluoma prevzame in morebiti toliko bolj, ker je bil Arov sovražnik. Tudi tukaj velja tista postava, kakor pri nebeškem ognju, da se nar rajši nasprotne moči bližajo in vežejo. Serčeni zar podpiše tudi okoljšina, da je bila ravno Ilka morana žena divjega Zmana biti. Ko zdaj tega Turka z Arovom primeruje, se jej razloček med njima takó grozoviten zdi, kakor med peklom in nebesami. Arov, misli, je tista zvezda, ktero jej je osoda namenila, da se na viharu potí življenja na njo ozira.

Enaki občutek bi bil more biti tudi Arova prešinel, ako bi ga ne bila nevera deklice ostrašila. Iz serca pa jo omiluje, da je pri Turkih njeno prebivališče in da ta blaga duša v živinski tovaršii zamreti mora.

Ali pride nazaj in naznani Arovu, da je bilo ravnanje kristjanskega vodja pašatu zlo všeč, pa da so vendar vsi daljni pogovori zastran predaje končani. Grad se bode s silo podati moral.

Slovenec se potem poslovi, se silno nad vsem čudeč, kar je vidil in slišal. Še bolj bi se bil čudil, ko bi bil navade Turkov vedil, in jih tukaj tak malo našel. Ne duha ne sluha ni tu vzhodne posiljenosti in sužnosti, ki se tudi v hišnih napravah razodeva. Vse je bilo svobodno in prosto. Ilka ni bila s tančico po obrazu zagernjena. In kakor tega tako tudi drugih reči več ni keršanski odpadnik po Turkih posnemał.

Da z lepim ni nič opraviti, ste se zdaj obé armadi prepričale. Jako se tedaj ti in uni na boj pripravljajo. Tú in tam se rudeče bandero razpné v znamenje, da bo zdaj le prelivanje kervi razsodilo in veljalo. 4000 Turkov stopa po griču k napadu terdnjave. Ker je bila višava na eni plati posebno sterma, ni tamkej nihče kviško plezati mogel. Na drugi strani je bil grič bolj planoten. Torej le tukaj Turki gori vibrajo. Velik pripomoček je bila tedaj obsednim lega gradú, ker na eni plati ni zamoglo več kot 4000 sovražnikov naskočiti. Kadar Turki blizo gradu pridejo, zagrome iz zidovja topovi in 1000 mož posadke skoz vrata na nevernike pade. Boj je silno serdit in dolgo terpi. Ko pa Arov sto novih vojšakov iz gradu pripelje in ž njimi strašno na Turke udari, se morajo vknuti in nazaj iti. Zdaj prikorači tudi Zman z novimi vojaki in boj se ponovi. Čeli dopoldne se nazadek in napredek od obeh strani verstita. Še le ko Arov turškega zastavnika od verha do tal preseka in mu bandero vzame, nehajo neverniki in v faber pobegnejo. Pa s tem dopoldnem tam ni še delo dokončano. Boj se dan za dan ponovljuje; kri teče v potocih; tem in unim se nezmerna škoda godi. Kjer je Zman zraven, večidel Turki, kjer pa Arov večidel Slovenci premagajo. Kader se pa Arov in Zman srečata in primeta, je praska boju dveh risov enaka, ki eden družega razmesarjata. Nihče ne neha in ne odjenja, dokler ste obe truni po grozovitni morii na polovico pomanjšane.

Med tem se bojevanje tudi po okolici začne, ki so jo Turki ropali. Kjer jih je malo bilo, je dostikrat na uje nategama truma brambovcov, ki je bila v zatišju skrita, planila in jih pokončala. To se je zgodilo pri Grobljah, kjer je toliko

nevéruikov posekanih bilo, da so z njimi kristjani vodotoč, kakor je bil dolg in širok, napolnili. Ta vodotoč je bil popred skopán, da se je na pešeno zemljo voda spušala. Ker je pa grob Turkov postal, se zdaj ti kraji Groblje imenujejo. Takó se tudi lepi cerkvici pravi, ki je na tistem polju sozidana. Enaka se je Turkom pri Terzinju in Mengšu pripetila. Kjer je zdaj Terzinj, je bila popred gošava in zamoka. V gošavo so bili kristjani nalaš sto sodov vina privarili, sami so se pa v bičju zamoke poskrili. Turki kmalo vince ovohajo in so se ga hotli do dobrega naserkati, ostalega pa mulam naložiti. Veržejo tedaj sablje stran in se po hosti k sodom razidejo. Pa na mah plánejo Slovenci iz bičja nad raztresene in jih razun Hlabca nar manjšega Turka vse pobijejo. Hlabca so bili zató spustili, da je novico te morije svojim bratom prinesel. Po tej prigodbi se pravi ondotni vasi Terzinj al prav za prav Terzenj, ker so kristjani vina želeče Turke trezni pobili. Še hujše se je Turkom v Mengšu godilo. Tu je nek kmet, Ščit po imenu, maometanskega vodja z zvižáčó v vodnjak vergel, ker mu je rekel, da mu bo zaklad pokazal. Ta vodja je bil takó oster, da še svoji trumi po noči ni spati pustil. Ko je torej zginul, se ona vsa strudena vleže in spi. Lahkoma jo zdaj Ščit z majhnim številom brambovcov prepade in posablja. Ker so bili na tako vižo Turki po vaseh klani, so jim nove druhali od Homca na pomoč iti in jih namestite morale. S tim se je pa poglavna armada kar zlo oslabila in zmanjšala, med tem ko streljanje iz grada noč in dan terpi in oblegavce pobija.

Obseda že zdaj več mescov terpi in Turki se prepričajo, da s silo ničesar ne opravijo, naj bi tudi leta nad višavo glave razbijali. Kabdal se je počasnosti grozno naveličal, pa sramotno se mu zdi, odjeujati, ko se je dela podstopil. Toraj je sklenul, svoj namen z umetnostjo doseči, ker se s kroglo in mečem ne da. Do zdaj so kristjani k vodi, ki je krog griča tekla, pit hodili in neverci so bili tako ošabni, da nikogar niso nadlegovali. Pa zdaj so bregove posedli in brambovce ki so po navadi brez suma napajat prišli, polovili ali posekali, če so se v bran postavili.

Ostervar potem grajske vodjake strebiti veli, ki so kmalo z nar boljšo in merzlišo vodo posadko previdili. Da bi se tega tudi Turki prepričali, jim ona veliko barigel vodjašnice po griču spusti. Berš sklenejo oni, se te lahkomišelnosti poslužiti. Sli so proti gradu in so skor tik zidovja priderli. Med tem, ko imajo kristjani oči in roke v bor oberajene, so oni brez overe brizgavnico nastavili, iz ktere je smerten strup na grajsko dvoriše letel, da bi se vodnjaki zavdali. Ker že dol-

go ni deževalo, so bile grajske pute zlo žejne, takó da zdaj željno kaplice strupa, ki na zemljo padajo, serkajo. Pri tej priči pa se stegnejo. To zapazite dve dekli, ki o tem naglo previdite, v kakšni nevarnosti so vodnjaki. Naglo prinesete deske, plahite in mervo in jih pokrijete. Ravno je bilo delo dovršeno, ko ju strup, ki so ga neverci ée dalje silniši metali, doseže. Bil je tako hud, da obé dekli, ko jih je poškopil, padate in tako slavno smert za domovino storite. Potem, ko je Turkom spodletelo, brambovce izžejati, so bili namenili, gradovje požgati in posadko z ognjem pokončati. Tudi žar so kakor popred sirap iz posebnih, kositarjastih strug na streho terdnjave metali. Godilo se je to na več krajih en pot, tako da je bilo zvečer viditi, kakor bi bila streha z gorečini vervmi na struge pripeta. Od tod izvira tudi imé »turški ogenj» ki še zdaj v tistih krajih to pomeni, kar mi gotovo z menj slovensko besedo »raketi» zaznamovamo. Vender ni soražnik tudi z ognjem ničesar opravil. Zarjavca je vgasnula, ko je na rušne padla, s kterimi so kristjani streho svojega poslopja zavarovali.

Pa veliko večí sovražnik od Kabdala pripravi vender v kratkem naj hujše nadlege kristjanom. Zmanjkalo jim je namreč živeža in glad jih začne gruditi. Al božja previdnost jim vender tudi zdaj pripomoček na roke dá. Dva hlapca sta na dvorišu svoj zadnji del všena kuhala. Nad njima visi drog, kjer so repni olupki obešeni. Pripeti se, da en olupek doli ravno v lonec pade. Ko je jed skuhana, vidita hlapca, da tudi olupek ni tako slabega okusa. To povesta posadki, ki berš pripomoček porabi. Ker je bilo repnih olupkov zlo veliko v gradu, je bilo tedaj za dolgo posadki pomagano. Ravno s tem so se kinalo ljudje tudi po deželi živiti jeli, ker so drugo hrano večidel Turki pokončali. O veliki noči že niso ljudje nobenih jedil razun olupkov imeli. Rekli so jim tedaj aleluja, ki še zdaj pri vsakem kmečkem gospodarju vsaj na Krajskem o veliki noči na mizo pridejo.

(Konec sledi.)

Ogledalo imenitnih Slavenov.

Simon Milutinovič.

Simon Milutinovič, imeniten serbski pesnik in eden pervakov slavjanskiga pismenstva, je bil 3 Kozoperska 1791 u Sarajevi

u Boznju rojen. Oče njegov je bil tergovec. Le z velikim trudam in med mnogoterimi nadlogami si je u Belinogradu, kamor so njegovi stariši zavolj kuge pobegnili, in pozneje na višji učivnici u Karlovcu nekoliko vednost in omike perdobil.

V letu 1806 je postal pisar pri deržavni pisarnici u Belinogradu. Tukaj je do leta 1813 prebival. Ker je pa Serbska ustaja pričela, je večidel u begu po svetu potoval. Zdaj je bil pisar serbskiga škofa, zdaj med beguni, zdaj clo vertnar pri nekim Turčinu u Vidinu. Nekoliko časa je bil pri bratu kneza Miloša; potlej se je u Besarabijo vernil, svoje stariše obiskat. Razpertije serbsko-romanske, ki so takrat začele, so ga zaderžale u Serbijo se verniti. Pa sreča mu je hotela, da ga je ruski car spoznal; ta mu je pomagal. Milost in blagodušnost moškovitarskiga samovladarja ste pesniku pomoček in čas podelile, pesništvu se s celim sercam udati. Takrat je zložil Milutinović svoje imenitno delo „Serbianka“, nabera lepih pesem, u kterih je ustaja Serbljanov z veliko gorečjostjo in zgodovinsko zvestobo popisana.

U letu 1825 se je M. u Lipnico na Saksonskim podal, kjer je ta pesmotvor (u 4 knjigah, 1825) in tudi dve drugi pesniški zbirki, pod naslovom: „Nekolike pjesnice stare“ ino „Zorica“ natisniti dal. Goreča ljubezin do domovine, toplina počatkov, izvirnost u podobah in izrazih vladujejo u tem krasnim pesmotvoru.

U Lipnici si je M. prizadeval, kar mu je u svojih vednostih pomanjkalo, še si pridobiti. Zavolj tega je pridno hodil u tankajšno staroslavno vseučiliše učenike poslušat. U Lipnici je tudi nabero črnogorskih narodnih pesem na svitlo dal.

Nar novejši delo Milutinovićevo je „Zgodovina serbskiga naroda v letih 1813 — 15“, katere je tudi na Nemškim beli dan zagledala.

Pravijo, de se Milutinović ni več u Serbijo vernul, ampak u Černogoro podal, na skalovje svobode!

J. Š. Iz Jadr. Slav.

Miha Andreáš.

V resnici je to lepa stvar, ako je komu dano, vse kar je dobro, istinito in lepo hitro občutiti in zapopasti in zraven tudi primljene utiske zaderžati, pravi izraz za nje najti in u sercih svojih bližnih sočutje obuditi znati. Tisuč in tisuč ljudi se bori in poganja za to srečo, pa je ne more steći, in mnogi jo imá, o kterem bi nikdo kaj tacega ne mislil. Tudi naš dobri Miha Andreáš jo je imel, kteri se je sam iz sebe bez ptaje pripomoči toliko izučil in toliko prav lepih pesem složil,

da ga po vsej pravici med naj boljše slovenske pesnike šteti zamo-remo. Njegov spomin živi še dan danajšnji v vsih ondašnjih Slovincih, če ravno že gnjuje trideseto leto na pokopališču pri Šent-Jakopu.

Miha Andreáš je bil rojen 28. septembra 1762 na Bistrici u zgornjem Rožju na Koroškem. U svojeji mladosti ni imel priloznosti v šolo hoditi; zakaj v Šent-Jakopu je še niso imeli in v Rožek je bilo predaleč. Tako je ostal bez uka in je moral delati, kar so vsi drugi v vesi delali: namesto na šolsko klop je sedel za statve, da se tkanja nauči. Ko so mu leta uč-nja pretekle, se podá v Podgorjani k nekimu verpčarju, da bi bi se v tem rokodelstvu še bolj izuril in zatim na Nemce (na nemško stran). Tu se nauči nekaj brati in prostonemško govoriti, se spozna tudi s književnim jezikom, in se začne počasi tudi u slovenskem pisanju vaditi.

Temelj je bil položen. Pravo zvanje napreduje, če bi se mu ravno planine in pečine na pot stavljale. Tako je bilo tudi s našim prostodušnim tkavcem. Kakor drugi Tomaž Plat-ter je delal in tkal celi teden marljivo, bez da bi se bil tež-kega dela naveličal. Vendar kader pride nedela ali drugi kakí praznik, ko so se drugi veselili, vesovali, se po ker-mah potikali, pijančevali in s kvartani dnarje zapravljali tedaj si je obrisal delavski prah svoje duše, vzal svoje bukvice v roke, bral, pel in pisal, kar so mu njegove misli in čuvstva naueste. Tako je postal siromaški selski tkavec pesnik, bez da je sam vedel kako. Sedaj je vzal predmet iz vsakdanjega življenja izdelavši ga, kakor je naj bolj znal, prosto in serčno v narodnem duhu, sedaj je prepeval ka-ko pobožno pesnico na slavo svojega stvarnika, kteri ga je s tolikim predstvom obdaroval, pred vsim drugim si je pa pri-zadeval, da bi predsodke, slabe šege in nepristojnosti svojega naroda odpravil.

Pa tudi njegovo uho je bilo ravno tako čutljivo kakor serce. Če se ravno nikdar ni muzike učil, je vendar k svojim pesmam sam napeve skladal in sostavljal. Bil je tudi izversten pevec. Rad je ob nedelah in praznikih prepeval na porčehnah k slavi božjej in tudi v drugih poštenih družbah z nekterimi njegovih prijateljev: ja še zdaj povedajo, da je povsod, ka-mor so taisti prepevat prišli, vse svoja dela in posle pustilo, ter jih poslušat hitelo. Sploh pa zgornji Rožani še zdaj kot dobri pevci slovijo, kakor poslovica pravi: Rožan je pevec rojan. —

Obžalovan od vsih, ki so ga poznali, je vmerl Andreáš 27. maja 1821 na plučnej sušici. Noben spomenik, noben kri-

žec nam sicer ne kaže mesta, kamor so ga pokopali; vendar njegov duh živi v njegovih pesnah u ustih naroda in še unukov unuki jih bojo radi sprepevljali. Večidel se morejo brati u Ahacelnovej sbirki: Koroških in Štajerskih pesni. Drugi-krat natisnjene pri g. Janezu Leonu v Celovcu.

B u l g a r i.

(Konec.)

Bulgarski narod, o početku srednjega veka na glasu zavolj svojega junaštva, bogastva in trgovine, je bil sicer naj miroljubniši narod u celej Evropi, in vsi, ki taj narod poznajo, hvalijo jednoglasno njegove miroljubne kreposti, njegovo poslušnost, delavnost, veliko zmernost in opasnost; vendar kader se na kaj odloči, pokaže tu naj večo stavnost in hladnokernost u naj večih nevarnostih. Če ga rayno med vsimi petimi narodi traškega polotoka naj bolj stiskajo in zatirajo, ga vendar še niso s robskim duhom napolniti in popačiti zamogli; kakor je bil poprej tako je tudi sedaj Bulgar ponositega pogleda, visocega in lepega vzrasta, neokaljene poštenosti. Clovek mu more bez svedokov naj večje zneske penězov poveriti, on jih bode zvesto na svoje mesto odpravil. Nekteri ga korijo, da pred Turčinom derhti in trepeče; Bulgar ne derhti in ne trepeče, temoč on ve, kakor vsaki razumni clovek, da je tedaj naj pametnejše molčati in poslušati, kjer se clovek zoperstaviti ne more.

Vendar so tim krepostim tudi nektere mahne pridružene; Bulgara nič ne more navdušiti, zato se njegova tromost in phlegma osobito očituje zraven njegovega soseda, živahnega in smelega Slavjana. On orje in koplje, kjer le more. On oskerbljuje Carigrad s hrano in on sam se peča v tej trgovaskej in pastirskej deržavi s poljodelstvom. Bulgara tako rekoč do živega derejo; kader več plačati ne more, mu otmejo njegovo posestje; s pobitim srcem se zdaj kam drugam preseli, nastanovi se tam in jame zemljo na novo kerčiti in obdelovati. Po nekem čudnem prirojenem nagonu Bulgar povsod zemljo obdeluje in Gerk jo s krasnimi poslopji in mesti okinčuje. Tako se je godilo do sedaj, kmalo se bode pokazalo, kakó se bode s tim narodom obernilo.

Bulgarske žene so tihe, milostive in marljive, visokega in vitkega vzrasta; po Gerkinjah je ta naj lepša pasmina žen v

evropejskej Turskej. Njihova materinska in sestrska nježnost in ljubezen, katero tudi popotnikom izkazujejo, mora vsakemu globoko v serci seči. Bulgar je mnogo tartarskih običajev prideržal. On si brije glavo kakor Tartar in pušča samo na temenu majheno kito, katero u dva prança prepleta; kakor oni, je tudi te vsigdar na konju. Vsaki in tudi naj siromašnejši Bulgar ima konja, ktereга vsigdar jezdi, če bi ravno le dve-tristo korcajev od kuče iti imel. Pred kučo natika okostnice (skelete) konjskih in bivolskih glav na visoke preklje; i to mu je znamenje mogočnosti.

Devojke hodijo razoglave, ter si rade vence u lasje upletajo. Nevesta nosi belo kopreno ali kapo s širokim obšivom in zverh temena nevene (Ringelblumen) kot znak marljivosti, ali pa cvetečo rožico. Tako se vidi na starih spomenikih plamen ali cvet lotos na kopreni boginje Veste. Stareje žene, želeče minulo lepoto s novim kinčem nadomestiti, se lepoticijo s gmizami in narokvicami, se prepašujejo s pozlačenim bakrenim pasom in nosijo običajno na glavi kapo kacigi jednako, obnizano s piastri, parami*) in starinskimi penezi, ktere večkrat na njivah izorjejo. Mlade devojke vendar zamečujajo ova lepoticja in puščajo svoje krasne kodre, da jim niz ledja persijo; in ti lasje so tako dolgi in gosti, da človek čisto verovati ne more, da jih je toliko bez vsih umetnih lekarij naraslo. One bi se mogle u svoje lasje uprav kakor u kakvo haljino zagernuti. Kader človek pervikrat u ovej barbarskej zemlji tih lepotic ugleda, muije da mu se je kaj prividilo; on se čudi njihovemu stasu, čudeč gleda devojko, ktera koperni po Balkanu kakor gazela po pustinji ali labud po gerškem jezèru. Dozdeva se potniku, da so oné iz družega veka in kader jih nagovori, meni, da bojo neme (mutaste) ostale; on se boji, da so zraven svoje veličanstvene lepote starinskih kipov tudi ravno tako hladne in bezčutne kakor oni. Vendar ko malo po malo zapazi, da v hladnem telesu ovih krasnih bitij živi duša, ktera zamore tudi nježno čutiti; tedaj ne more drugači, kakor o pervenstvu sanjati, katero si naše izobražene žene nad ovimi decami prirode privajajo.

Slikarji želeči gledati žive prilike Perugianovih slik, ali pa nježne kipotvore Fiesola in florentinske freske, naj se u Balkan podajo. Na žalost te lepi narod, kojemu se slavjansko pleme tako rekoč že na licu čitati more, nimna toliko poezije v življenju kakor njegovi sosedi. Jedino čuvstvo, katero Bulgara uzbuditi in ojučiti zamore, je neprestano budna ljubomornost (Eifersucht), s katero čest svoje žene občuva. V ne-

*) Para, jeden turški denar.

kterih severnih predelih si Bulgarkinje vselej z zastorom lica zagrinjajo, kader se imajo na polje podati.

Kakor Slavjani sploh, tako si tudi Bulgari svoje bedno življenje s milim petjem slajšati poskušajo. Zjutrej, ko grejo na polje, in zvečer, ko se s serpom v pasu dvoje po dvoje kakor v procesii domu vračajo, pevajo žene in moževi, za njimi na konjih jezdeci in polsko orodje noseči, jim odpevajo.

Težko je verovati, kako je te narod trezen in zmeren, zraven tega pa krepek in živahen. Bulgar se zamore po tri tedne s kruhom in žganjem živiti, katero je seboj vzel in nepotroši od penězov, kar je zaslužil, ne beliča. Siromak si to skuplja, da davek plača ali pa če je treba svoje mile otroke odkupi. Za daljši pot si vzeme včasi tudi kak kos mesa na soncu osušenega in tverdega kot kamen, vendar katero pored tega ni zgubilo hranivost (hranečo moč); ali to je za Bulgara že slajšičica. Tako posušeno meso se da gotovo po 25 let hraniti, bez da bi se pokvarilo. Domá se večidel s mlečnimi jedmi, s pasuljo (fižolom), grahom in maslinami hranijo; njegov kruh je iz turšične moke; njegova navadna pijača je voda, ktera mu mesto lekarije služi; vino si prihrani na praznike. Vsako premeno vremena on lahko prenese, in ni mu še na pamet prišlo, čuvati se pozimi od mraza in poleti od vročine. Na jesen, kader že leden vihar razsaja, spavajo oni jednako pred svojo kučo na ravno tistej prapogi, ktere so se mesca junija na cvetečej livadi poslužili.

Vsaki iztočni narod ima svojo sveto reko, pokraj ktere se razširja. Tako so se tudi Bulgari okol Marice naselili, ktera je naj važnejša reka evropejske Turške in za mačedonskim Vardarom tudi naj daljša: uteka u Eggejsko morje in pokazuje narodu prikladen pot in način za obćenje z inostranimi narodi.

Ako se iz Carigradu k tej Marici obernemo, dojdemo v šestih miljah hodá v mestice Kamburgos in šest milj za njim leži mesto Silivrija s 3 - 6000 stanovniki, med kterimi je tudi mnogo Bulgarov: tako nam že nekoljko milj od Carigrada udarja na uho blagi, krasni slavjanski jezik.

(Poleg ilirskega.)

Omika in izobraženje Slovencev.

IV.

Omike in izobraženja Slovencev ni mogoče brez dobro osnovanih učilnic, in brez dobro sestavljenih šolskih knjig. Naše učilni-

ce morajo biti: slovenske in narodske, to je: potrebam slovenskoga naroda in sedajnega veka (časa) primerjene.

Od šolskih knjig po Slovenskem smo pa že u poprejšnem zvezku rekli, da bomo mi Slovenci vsi iz serca zadovolni, ako se do tistihmal, dokler boljših ne dobimo, Teržaske slovenske knjige u šole po celoj Sloveniji upelejo. Od naše visoke vlade pa vender pričakujemo, da bo ona za nas zveste in verne Slovence berž ko berž nove novemu času primerjene knjige priskerbela, od naših učenih in iskrenih spisatelev se pa terdno nadjamo, da se bojo toga važnoga opravila s veseljem poprijeli. Mislimo toraj vladi in spisatelem postreči, ako nekaj od učilišnih slovenskih knjig povemo.

Pred vsim naj tukaj stoji, kar naš slavni vlastenec in pisatelj Matija Majar zastran učilišnih knjig slavenskih u 6. listu Slovenije od leta 1849 piše: vemo, da njegova beseda po celoj Sloveniji kej velja. „Za slovenska učilišća, piše gosp. Majar, je sadaj naj potrebnejši, da si sestavimo učilišne knjige u složnim, uzajemnim in vseslavjanskim duhu. Učilišne knjige se bodo naučno in znanstveno (gelehrt und wissenschaftlich) spisale, to se ve, saj imamo učenih mož u vsakim slavenskim plemenu in Čehoslaveni imajo že sadaj u svojem narečju knjig učeno in znanstveno spisanih blizo za vsaki nauk; to nas vse nič ne skerbi: in ako ravno bi izpervega bile nekeke nesversšene, bi se lahko prav lahko pri drugim izdanju popravile — le to nas močno skerbi, da bi ne počelo vsako slavensko pleme po sebi, od drugih oddeljeno, si učilišne knjige jednostrano spisovati, centrifugalno od slavenstva se oddaljovati, ker bi si s tem utemeljili za vsigdar 14 do 16 slavenskih književnih jezikov i jezikičev in po tem 14 do 16 smešnih slavenskih literatur in literaturic, namesto jednega velikega in cvetečega slovstva.

Mnogo in iskreno se je pogovarjalo in pisalo od sloge, svornosti in slaveuske uzajemnosti, sadaj pri spisovanju učilišnih knjig moramo u djanju složno in uzajemno misel skazati. Do sadaj so nam večidel naši neprijatelji in nesrečne okolnosti branile, da Slaveni nismo mogli približevati in se složiti — mogoče nam je vendar še ostalo složiti se; ako pa mi sadaj pri spisovanju učilišnih knjig po nesložnim in neuzajemnim potu se obernemo, tedaj mi sami svoje slovstvo in narod razdelimo in za vsigdar raztergamo; naša pogreška bi se težko kadaj alj nikadar več poravnati ne dala. — Francozi so v poslednih 50 letih ustav vladarja blizo dvajsetkrat spremenili — to je vsigdar nevarna in težka stvar, mnogo se kervi prelje, pa Francozi so pač tako storili. Učeni mož i izmed njih so se

pa tudi trudili svoj herdjavi in neprilicni pravopis poravnati, pa to niso mogli dognati. Teško se ves ustav vladanja spremeni, pa še mnogo težje se pogrška storjena pri upeljanju učilišč in učilišnih knjig poravna.

Učeni moži iz vsih slavenskih plemen naj se med seboj posvetujejo, kako bi se učilišne knjige u složnim uzajemnim in vseslavenskim duhu sostavile.

Slavenske učilišne knjige ne smejo biti samo iz nemščine ali italianščine predstavljene — to bi bilo toliko, kakor da bi na vrata nekake pisarnice napisal: „slavska pisarnica“, in notri bi sedeli sami Nemci in nemškutarji, bi govorili in pisali samo po nemško — temoč mi si moramo složiti nove u slavenskim duhu, po željah in potrebah našega naroda.

Slavenske učilišne knjige morajo biti glede zadržaja (Inhalt) popolnoma jednake za celo avstrijsko Slavijo; slovnice pa 4: jugoslavenska, českoslavenska, poljska in rusinska.

Naučne izraze (technische Ausdrücke) u učilišnih knjigah morajo učeni moži iz vsih slavenskih plemen uzajemno ustanoviti. (Pogledaj moja: Pravila kako izobrazevati ilirsko narečje i u obće slavenski jezik strano 49.)

Glede sloge in uzajemnosti so posebno važne knjižice za početna učilišća in med njimi naj važnejši: abecednik*), ali kakor Serblji govore: bukvar (Abecebüchlein) in slovnica (Sprachlehre).

Predpise**) za pisanje moramo upeljati latinske in cirilske. Cirilski Slaveni naj se uče popred cirilsko, latinski latinsko in potle cirilsko pisati.

*) Že imamo prav izvrstne bukvarje: „Abecednica za slovenske učence na deželi“, spisal Gregor Somer učitelj. Ta abecednica se sme meriti s vsako nemško, je mende perva slovenska, ki se more rabiti pri nazornem uku in glaskovanju, in podučuje mladino u prav lepih in koristnih rečih. Vse hvale je tudi vredna knjiga: „Mali Blaže u pervej šoli.“ Le to je samo škoda, da nobena tih abecednic kar trohice nema od cirilice, kar bi se prav lahko popravilo. Tudi naš M. Majar je složil abecednico in jo vis. ministeriju poslal, ona že nekaj od cirilice ima. Bog daj, da bi ona dopadla in poterjena bila! —

**) Predpisov za slovenske učilnice imamo že tudi dosti: Od gosp. Janeza Levca, kteri so od v. ministerstva priporočeni, od Greg. Somer-ja od M. Majerja itd. Majerjovi nam najbolj dopadejo, ker so prav dober kup, ker imajo cirilico in posebno učenikom potreben nauk, kako oni naj otroke spisovati učijo. Ti predpisi bi ne imeli pri nobenem učitelju menkati. —

Nemške, kanclaj in frakturske pisarije u slovenskih učiliščih ne potrebujemo.

Pismena morajo biti, kolikor mogoče, priprosta in je dno stavna (einfach) bez praznih cifrarij (Schnörkeln).

Spisovanje*) (schriftliche Aufsätze) se mora v deželskih učiliščih podučevati več po primerih, kakor po pravilih; tudi ne preveč mehaniko, kakor u nemških učiliščih, postavim: ausbilden und erweiteru der Sätze, kjer se uče kratko misel s prav mnogimi besedami izgovoriti itd.

Računar na pamet (Kopfrechenbüchlein) je tisti od Dr. F. Močnika spisan in u Primorju slovenskim u učilišča upeljan tako izversten, da ni nič potreba, kakor da se Slovenci glede tehničkih računarskih besed posvetujejo in sjedinijo.

Jugoslavenska slovnica**) mora biti kratka in obseči naj imenitnejša pravila podnarečja slovenskega, horvatskega in serbskega, da bode Slovincam, Horvatam in Serbljem, kolikor mogoče, zajedno všeč.

Čitanka***) bode nam potrebna trojverstna, namreč: čitanka za početna učilišča (Lesebuch), za nižji i za višji gimnazium (Sammlung schriftlicher Aufsätze, Chrestomatia).

Čitanka za početna učilišča deželna i mestna mora biti tako složena, da se iz nje mladina nauči vsako slovensko knjigo čitati (brati), naj je spisana s latinskimi ali s cirilskimi, s tiskavnimi ali pisavnimi pismeni, — i da se iz nje nauči nešto iz dogodovščine i iz zemljopisa u obće i od Slavenov posebi, nešto od gospodarstva, poljodjelstva, od živinoreje i od vrtarstva, bučelarstva, od naravoslovja (historia naturalis), od sloge i uzajemnosti slavenske, od pravic i dolžnostih ustavnoga deržavljana i u obće od stvarih vsakomu deržavljanu po-

*) Ravno je u Celovcu na svitlo prišel: „Spisovnik za Slovence“ spisal Matija Majar. Ta knjižica ne bo obsegla celih 5 pol, in vendar bo učila Slovence vse sastavke spisovati, koji so jim u vsakdanjem življenju potrebni. Boljšega spisovnika še Nemci nemaju; le u škole š njim! —

**) Vse potrebne lastnosti slovnice jugoslavenske ima: „Slovnica za Slovence“, spisal in založil Matija Majar. Knjiga kratka, lična, dober kup, lahko razumljiva, in pisana u duhu vzajemnom; kakšna sreća, ako se u škole upelje!

***) Prav serčno je nas razveselilo slišati, da je „čitanka“ za nižji gimnazij že dokončana i Bog daj, da bi bla sastavljena u duhu uzajemnom, kakor s Majerjem vsi vlastenci želijo! Čitanka za ljudske škole nam žalibog še menka, alj prav izverstvo imaju naši bratri Horvati, in naj hitrej bi jo tudi mi dobili, ako bi kaki slovenski vlastenec horvaško čitanko poslovenil, in s obzirom na nas Slovence le nektere reči prenaredit.

trébnih. Vérozakonske stvari morajo u posebnoj knjižici biti, med posvétne réci se ne imajo umésati, to bi se réklo: Sacra miscere profanis.

Čitanka za nižji gimnazium mora biti tako složena, da se mladina iz nje soznani s narečjem slovenskim, horvatskim i serbskim.

Čitanka za višji gimnazium mora biti tako složena, da se mladina iz nje soznani s ilirskim, ruskim, éskim i poljskim jezikom.

Tu hočem progovoriti samo, kako mora biti čitanka za nižji gimnazium spisana.

Čitanka za nižji gimnazium mora neobhodno sledéči dvé vlastnosti imeti:

1. mora biti tiskana s latinskimi i cirilskimi pismeni, s tiskavnimi (antiqua) i pisavnimi (kursiv);

2. mora obseči u prvoj polovini sastavke slovenske, u drugoj ilirske, to je, horvatske i serbske.

Te dvé vlastnosti ste čitanki neobhodno potrebne, ste: *conditio sine qua non!* Čitanka za nižji gimnazium brez ovih dvéh vlastnostih bi bila podobna mlinu brez vode, ptici brez perut. Ovo je za čitanko glavna stvar, vse drugo je le malenkost.

Slavenska mladina se mora neobhodno navaditi abecede i azbuke tiskavne i pisavne, da more vsako slavensko knjigo čitati. Nam sadajnim Slovencem ne bode nijeden pameteu človek zaménil, da smo cirilice malo navadjeni. Mi nismo imeli slovenskih učilišč, malo knjig; še slovensčine smo se morali, kakor bi rékel, le siloma učiti, ker so se nam od mnogih stran zapreke stavljale. Vse drugače bode za napred. Že u početnih učiliščih se bodo učenci i učenke učili čitati u abecedi i cirilici. Kako gerdo bi moralo biti, ako bi dijak u gimnaziu moral sramotno obstati, da pri vsem študirovanju se še toliko naučil ni, da bi vsako slavensko knjigo saj čitati znal. Kako ničemerna i kukavna (miserabel) bi bila čitanka jednostrano samo u latini ali samo u cirilici tiskana! Slaveni, koji cirilico upotrebujejo, u Galicii, Bukovini, u Ugarskoj, Hervatskoj i u Slavonii morajo že od nekada po ukazu cesarskom tudi u početnih učiliščih se učiti čitati i pisati s cirilskimi pismeni i zraven tudi s latinskimi; zašto bi mi ne mogli se obadvojnih pismen navaditi? — Němci upotrebujejo svoja němečka pismena, i brez vse potrebe, kakor bi rékel za kratek čas, tudi latinska, gotička, kanclaj, fraktur i tako dalje; zašto bi mi Slaveni ne mogli saj dva alfabeta zajedno upotrebovati, namreć: latinski i cirilski? Nas k tomu sila sili, sila pak kola

lomi; slovstveno se Slaveni složiti i sjediniti moremo samo: ako se latinskih i cirilskih pismen dobro naučimo i navadimo.

Lehko se tudi cirilice navadimo. Kdor s latinskimi pismeni čitati zna, spozna lahko u jednoj uri cirilska i u dvěh urah lahko čita, kakor velja. Cirilski alfabet i čitanje s cirilskimi tiskavnimi i pisavnimi pismeni se najde tudi u mojej slovenskoj knjižici: Predpisi latinsko- i cirilsko-slavenški.

Čitanka mora obseči u prvoj polovini sostavke slovenske, u drugoj ilirske, to je, horvatske i serbske.

U čitanki našej morajo biti sostavki slovenski, ker je čitanka za dijake slovenske. To je naravno! Ovi slovenski sostavki morajo biti u prvoj polovini, po obće znanom pravilu naukoslovnom: Vsaki nauk se mora početi od znanoga in napredovati k neznanomu; mora početi od ložejega i potle pristopiti k težjemu. Slovensčina je pak Slovincem vsakako znanejša i ložejša, nego (kakor) ilirsčina.

U drugoj polovini mora čitanka obseči sostavke ilirske, to je, sostavke ilirskih (zagrebskih) spisovateljev s latinskimi pismeni, i sostavke serbske (iz knjig Vuka Štefanovića) s cirilskimi gradjanskimi pismeni. — U početnih učiliščih, potle u celom nižjem i višjem gimnaziu, to je, celih dvanajst lét samo priproste slovensčine se učiti, to bi pa vendar bilo predolge. Po slovensko zna vsaki slovenski pastir, pogosto pravilneje i gladkeje, nego študirani i na pol poněmčani Slovenci. Dvanajst lét poredoma samo domačo slovensčino mlatiti — prijatelji! to ne gre. Što bi svēt od nas mislil? U gimnaziu moramo vsakako še zvmaj domače slovensčine se naučiti tudi nekteroga drugoga slavenskoga narečja. U čitanki za nižji gimnazium morajo biti sostavki slovenski i tudi ilirski. U učiliščih se po celom svētu uče književnoga jezika, ne pak samo govora jedne deželice: za to se moramo tudi mi tako učiti, da bodemo znali s celim jugoslavenskim, ilirskim narodom govoriti, to je: mi moramo znati po slovensko, horvatsko i serbsko. Kadar se toga naučimo, bodemo že tudi imeli jeden književni ilirsko-slovenski jezik. — Poglejmo na druge narode. Tirolec se u učiliščih ne uči govoriti i pisati samo po tirolsko, Švab ne samo po švabsko, Prus ne samo po prusko, Hanoveranec ne samo po hanoveransko, nego vsi se uče jezika književnoga u vsih nemečkih deželah razumljivoga. Ako bi mi hotěli u čitanko samo slovenske sostavke uzeti, to bi bilo toliko, kakor da bi Solnogradčani si izumili Sammlung deutscher Beispiele samo u narečju Pinzgauskim; ali da bi na dunajskom vseučilišču začeli vse nauke razlagati u avstrijauskom govoru

Hans-Jörgelnovom. Mi se moramo po čitanki soznaniti s govorom vsih Ilirov, Jugoslavenov.

U čitanki imajo biti sestavki u razrešenom slogu (Prosa) i tudi pèsme; u prvoj polovini knjige vsi sestavki slovenski; nekèteri s latinskimi, nekèteri s cirilskimi pismeni, nekøji s tiskavnimi, nekøji s pisavnimi.

Spisovatelj čitanke ne smè sestavke še le izumiti i spisovati, temoè jih le u slovenskih i ilirskih knjigah pojiskati i sbrati. Jezik mora ostati, kakor je u ovih sestavkih, ker se ne smè kovati nekak nov jezik.

Samo to bi jaz želil, da bi se u slovenskih sestavkih upotrebovalo pisme é i é, u cirilskih namèsto pismena iže pisme i s jednog pikoj, i posljedniè, da bi se mali jer (b) vsigdar po sebi, kako posebno pisme, upotreboval.

U drugo polovino čitanke bi prišli sestavki iz spisov ilirskih (zagrebskih) spisovateljev s latinskimi tiskavnimi i pisavnimi pismeni i potle sestavki serbski iz knjig Vuka Štefanovièa tudi s tiskavnimi i pisavnimi cirilskimi pismeni.

U uvodu bi prav bilo, da bi se povedalo nešto od sloga (Styl), vidi u knjigi: Pravila kako izobrazovati ilirsko nareèje §. 68 do konca knjige.

Slovenski sestavki bi se uzeli iz Vertovcove kemije i vinoreje, iz kmetijskih Novic, morebiti tudi iz Slovenije; tudi sestavek moj: Slovensko slovstvo, iz Drobinc lèta 1849; (popred bi ga pa moral še malo poravnati i silo božjo tiskarskih pogrešek popraviti, ktere so se podkradle). Morebiti bi bilo tudi iz prvih 19 paragrafov iz knjige: Pravila nešto prikladno. Potle pesme Tomanove i morebiti nektere iz kmetijskih Novic i iz Slovenije. Iz némškoga poslovenjene tu sem ne slišijo.

Ilirski sestavki s latinskimi pismeni bi se uzeli iz Danice ilirske, ktera je od lèta 1836 do lèta 1849 izhajala u Zagrebu; — iz knjige: Pogled u Bosno; u Zagrebu 1842; — iz šest knjig: Kolo u Zagrebu i tako dalje. Pèsme bi se uzele iz Preradovièeve knjige: Pervenci, u Zadru 1846; — iz Danice ilirske i tako dalje. Vsi serbski sestavki i pèsme s cirilskimi pismeni naj se uzamejo iz knjig Vuka Štefanovièa.

U našo čitanko se ne smejo uzeti sestavci u staroslavensèini spisani, ne sestavci iz starih dubrovnièkih, ne iz starih slovenskih spisovateljev, postavim: Trubarja, Dalmatina tudi ne iz najstarejšega slovenskoga spisa: Freisinger-Fragment.*) Za što ne? Zato ker so ove stvari le za jezikoslovce, kteri preiskujuje, kakov je bil nekada jezik starih Slavenov. Naša mladina u nižjem

*) Po našem mnenju slišijo tudi ti sestavki u čitanko za gimnazije. Vred.

gimnaziu se mora pa učiti le sadajnega čistoga slovenskoga, horvatskoga i serbskoga narečja, iz kojih nam bode procvetel književni ilirski jezik. Tudi Némci ne sostave svojo čitanko: Sammlung deutscher Beispiele, iz staroga nemečkoga sv. pisma od Ulfila pisanoga, ne iz pšsem: Nebelungen-Lied. — Sostavci u československom, poljskom i ruskom narečju tudi ne sméjo se postaviti u ovo našo knjigo. Zadošti je, ako se mladina u nižjem gimnaziu le jugoslavenščine dobro nauči. Ako bi hotéli na jeden mah vsa slavenska narečja razlagati učencem, bi se jim morale nehoté u glavi vertéti. — Někogi serbski spisovatelji pišejo neko sméso, ker med lépo serbsčino smešajo mnogo cerkvenoslavenskih i ruskih slov — njihovih sostavkov se ne smé uzeti u čitanko.

Blizo tako, kakor je rečeno od naše čitanke, bi se imeli složiti tudi čitanki za Čehoslavene i za Poljake. Vsaka izmed njih mora biti spisana s latinoj i cirilicoj, i imeti dva razděla. U českoslavenskoj čitanki naj je jedna polovina po česko, druga po ogerskoslovensko; sostavkov iz knjig Kolarovih ne smé manjkati; on piše uprav českoslavenski i zraven toga ilirščini verlo podobno. To je važno ne samo za Čehoslavene, nego i za nas Ilire. U poljskoj čitanki naj obseže jedna polovina polske sostavke, druga pak . . . rusínske? ali česke? — Kakor se bode Poljakom zdelo, prav — iz sauh poljskih sostavkov vendar ne smé biti sostavljena njihova čitanka.

Poslédnié še jedenkrat ponovim:

Čitanka za Slovence u nižjem gimnaziu mora:

1. biti tiskana s latinskimi i cirilskimi tiskavnimi i pisavnimi pismeni;
2. mora obseči u pervoj polovini sostavke slovenske, u drugoj ilirske.

To je glavna stvar, vse drugo je le malenkost.

In zdaj na koncu vprašamo: alj nimamo slovenskih šolskih knjig? Hvala Bogu, da temu ni tako!

Izvir in aziatska starodavnost slavenskih ljudstev.

III.

Venetska izrastlina Ripatovega zaroda se je proti zapadu od izvirne gore obrnila in poleg južnega obala Ponta Euxina razširila. Od Heniohov, na istočnem robu černega morja po Henioških gorah stanujóh, so se nekteri

rodovi odselili do zapadne strane Izea reke, ker starodavni zemljopisci ravno tako kakor na kaukazkih gorah Heniohova ime najdejo, in Suani so se daleč proti zapadu do Trapezunta naselili, ker jih nekteri tudi Makrone ali Mokrone imenujejo. Dalej so naselniki šli po obalu do Termodona reke, in tam so se ženske letih rodov po Temisirskem polju in bližnjem pogorju nastanile. Tim ženskam so Amazone ali Omožene pravili, ker so na persih eden ali pa obadva sesca odrezana imele in kakor možki z sovražniki se vojskovali. Kamor se je slavenski narod vselil, povsod se v starodavnosti Amazone ali omožene ženske najdejo: v Vindelicii, na Českem, na Donu in Visli in nobeden drugi narod ne pripoveduje, da bi bile pri njemu ženske od možov se ločile in same gospodarstvo vodile, ko ravno slavenski.

Skoliast Apollonove argonautike piše II. 370, da so blizu Dojaških morebiti Doljaških ravnin, ki so na Termodonu reki ležale, tri mesta, ker so Amazone stanovale. Likastia na Likastu ali Liku (Lehu) je bilo prvo, Temisira na ustju Termodona drugo, Kalibia na Henetu reki tretje mesto; tam so Alibi bili, katerim zdaj Kalibi pravijo in ki namesto srebra veliko železa imajo. To mesto so pozneje tudi Alope, Alabe, Aloa imenovali, ali basnoslovni sreberni grad, ki je potem jekleni grad postal. Potem takem so tri Amazonski rodovi bili; nar bolj proti iztoku ležeči je za sosede imel Kaldejce v deželi, ktereje se še zdaj Kuldir pravi, in Kaldejci so se vsako leto enkrat z amazonskimi ženami družili; sredni rod je stanoval na Termodonu reki in tretji na Liku ali Lehu in je Paflagonio imel za mejaško deželo.

V Paflagonii in okrog nje so pa v starodavnih časih tri rodovi prebivali. Pervi je rod Henetov ali Venetov, ktere je, kakor Homer v Iliadi poje, Pilemon ali Plemen k trojanski vojski peljal, iz dežele, kjer divji mezgi prebivajo. Veneti so bili paflagonski rod in so po Kalistenu na iztočnej strani reke Partenia stanovali. Mesto Kitorum (Kotor) je njim slišalo, Kromna (Gromne) je pa po Nepotu, pri Pliniu VI. 3 blizu njih ležala in Pineus je Sesamo v središču od Venetov sozidal. Veneti so se drugim rodovom Gomerovega pokolenja, ko so v Malo Azio potovali, pridružili in, kakor Livius Dec. 2. Lib. 1. c. 1, Homer Ilias, lib. 2. c. 5. in Herodot lib. 1. pag. 43 priča, v trojanski vojski proti Grekom se vojskovali. Ko so pa svojega vodja Plemena pri Troji zgubili, so se po razsutju Troje z vojskovodjam Antenorom čez jadransko morje peljali in se v Gornej

Italiji že davno prej kakor Galli naselili; tam so mesta Venetio, Padova, Verono ali Verno, Vincencio, Abesto, Aceto, Opitergo, Beluno in Raveno ali Ravno sozidali, kar se iz Virgilia, Livia, Plinia in Jornanda zvedeti zamore.

Leti Veneti ali Windi, kakor tudi drugi starodavni paflagonski rodovi so bili Gomeričani iz Ripatovega zaroda*) in so v Paflagonii na Lihu Amazone za sosedo imeli; lete so se pa na Mokrone ali Sane mejile. Na zapadni strani od Venetov so stanovali Mariandini (morebiti Morjandini, ker so na morskem obalu prebivali), po Ptolemeu Kimerovi sini in potem tudi iz Gomerovega debla. Še dalje proti zapadu v notrajnej deželi na reki Zangaru (Zagor, Suhor) najde Ptolemeus Zihiane, Cihe, kateri so s Cihami ali Čehi na istočnem obalu črnega morja v rodu bili.

Po tem takem so bili Eneti, Mariandini in Cigi vsi Ripatovega zaroda in so se blizo do Askanskega jezera razširili. Venetska izrastlina Ripatovega zaroda je tedaj od Fazea reke do Bitinske meje segla, in ko so Kimeri v Kimerii Taurici od Skitov ali Cudov iz svojih stanišč pregnani, poleg istočnega obala črnega morja potovali, so se svojim sorodnikom pridružili. Tudi Amazone ali Omožene so se jim pridružile in po srednji Azii razširile, in imena mest, rek in vrelcov kažejo nam kraje, ker so se te možke žene nastanile. Tako najdemo Mazeum v Bitinii, Kime v Eolii (Oholi), se je tudi Amezonium imenovalo, potem Mirina (Mirna) v Eolii.

Od lete verste ljudstev Ripatovega zaroda so Veneti v Gornji Italii, Reki, na Dunavi v Vindelicii, Noriki, Panonii svoj izid imeli, od katerih Polibius že 183 let pred Kristovim rojstvom piše: „Quod superest spatium deinde ad adriaticum sinum alius populus longe antiquissimus obtinebat. Venetos vocant, sermone diverso a Gallis utentes.“ Lib. II. c. 17. Od njih dónošni den koj majheno

*) Konstant. Porphyrogeneta Them. I. 7 scer Paflagone med reko Halis in Belesam stanujoče, egiptovski narod imenuje od Pinea, kateri je prvič v Paflagonii stanoval in sina imel Paflagona, od kterega je krajina ime dobila. To pak od tod pride, ker je Pineus Feniškega ne pa Hehetskega roda in po Hesiodu sin Kasiopeje in Fenixa bil, kateri se je iz Egipta v Azio preselil in se potem Hamovi ne pak Japetovi zarodbini prištetil ima.

kardelo več najdemo od jadranskega morja do Glinice reke, ktero se slovenski narod imenuje in kteremu nemški gospodi starodavno ime Windische dajo. Vindobona in Augusta Vindelicorum bi se glasno smejele, ako bi čule, da ste nekđaj slovenske bile.

In tako sim, kolikor je mogoče bilo, izvir in razširjenje slavenskih ljudstev Gomerove korenine in Ripatovega zaroda dokazal.

Uvod k splošnemu zemljopisu.

(Dalje.)

§. 3. Zemlja se suče krog sonca.

Da se zemlja krog svoje osi verti, in kako da se verti, sim razložil. Postavite pomorančo na sonce, in vidili bote, da skorej polovica pomoranče je obsijana od sonca, polovica je pa v senci. Iz tega zapopadeš, kako postaja noč in dan na zemlji. Alj vunder še ne veš, od kod pride daljši alj krajši dan? od kod spomlad, poletje, jesen, zima? Od kod mraz ino vročina? Preden leto razjasnim, moram še en obroč krog pomoranče položiti.

Napravimo si podolgasto okrogel obroč, ki ima dve igli ali osi, in je veči kakor pomoranča. Daljši igla naj je dva čevlja dolga, ki seže od konca do konca obroča; druga malo krajši seže skoz sredo obroča prvi navprek, in kaže, kako širok da je obroč. Perva se imenuje velka, druga pa mala os. Leta obroč imenujejo zvezdogledi sončno pot ali ekliptiko, in učijo, de je 131 milijonov milj dolga, in de se zemlja po nji vsako uro 15000 milj naprej dersa.

Položi konc tega obroča na ravno mizo, drugi konc pa podpri z terdno kakih 9 palcev visoko podporo, in imaš ekliptiko. Na daljši os nekoliko od srede postavi nizko luč; rahlo primi zgornji alj polnočni konc pomorančne igle, de bo navpik visela. Stopi tako k obroči, de imaš konc obroča, ki na mizi leži, per sebi; konc, ki na podpori stoji, pred seboj. Zdej derži pomorančo na ekliptiko tamkej, kjer jo manjši igla na desni strani zadene, in imaš zemljo, kakor o sv. Matevžu v ekliptiki stoji. Ako pomorančo krog njene igle vertiš, vidiš, de je vedno nje polovica razsvetljena, nje polovica temna; alj noč in dan sta enako dolga na zemlji. — Dersaj pomorančo proč od sebe proti nar višim

koncu ekliptike, in vidil boš, da zgornje alj polnočne polovice pomoranče je čez dalje menj, poldnevne pa čez dalje več razsvetljene. Kedar pomoranča nad podporo stoji, je velik kos krog njene polnočne pike vedno temen; in velik kos krog njene poldnevne pike vedno svetel, ako jo ravno krog igle vertiš. To ti kaže, da ima polnočna polovica zemlje o božiču nar krajši dan, ino poldnevna polovica zemlje ima poletje. Dersaj pomorančo nazdotj proti levim koncu krajši igle, in boš vidil, kako dan na polnočni polovici pomoranče alj zemlje raste; na poldnevni polovici pa dolj jemlje. Kedar pomoranča na desnim koncu male igle stoji, je Marie oznanenje blizo, in spomlad imamo na zemlji. Od sv. Matevža do Marie oznanenja je polnočna pika pomoranče v vedni temi; in toliko večí okolica krog pike je temna, kolikor bližej je božič. Tedaj je na polnočni polovici zemlje od sv. Matevža do Marie oznanenja dan krajši kakor noč; in toliko krajši, kolikor bližej polnočne pike dežela leži. Polnočna pika ima polleta dolgo noč. — Ako pomorančo naprej proti koncu dolge igle dersaš, je v polnočni polovici zemlje dan daljši ko noč; v poldnevni polovici je noč daljši ko dan. In kedar pomoranča na koncu ekliptike na mizi stoji, imamo kres na zemlji; naš dan je nar daljši, noč nar krajši. V poldnevni polovici zemlje imajo zimo; njih dan je nar krajši, noč nar daljši. — Ako pomoranča od spodniga konca daljši igle proti desnim koncu krajši igle gre, se na polnočni polovici dan krajša, noč daljša; na poldnevni polovici se temu nasprotno godi. Tedaj je od Marie oznanenja do sv. Matevža polnočna pika zemlje vedno svetla; dežele krog nje imajo toliko daljši dan, kolikor bližej pike ležijo. Poldnevna pika zemlje je pa vedno temna, in njene bližnje dežele imajo toliko daljši noč, kolikor ji bližej ležijo.

Ne sonce, ampak zemlja se tedaj suče po ekliptiki, alj sončni poti, katero popotvanje v pratiki najdeš in sicer: jesen skoz znamnje ovna Υ , junca Υ , dvojčikov Π ; pozimi skoz znamnje raka \mathcal{C} , leva \mathcal{Q} , device \mathcal{M} ; spomlad skoz znamnje tehtavnice \mathcal{A} , škorpjona \mathcal{M} , strelca \mathcal{Q} ; poleti skoz znamnje kozla \mathcal{L} , vodnarja \mathcal{A} , rib \mathcal{K} . — Ako si hočeš zmešnjavo razjasniti, poglej obraz 94 mojiga naravoslovja, v katerim stoji sonce v sredi, zemlja pa v ovnu. Zdi se nam pa, da sonce v tehtavnici na nebu stoji, torej pravimo! kedar sonce v tehtavnici stoji, imamo jesen. Vendar bi morali reči: kedar zemlja v ovnu stoji, imamo jesen. Ravno tako vidimo sonce v kozlu, kedar zemlja v raku stoji, in pravimo: kedar sonce v kozlu stoji, imamo zimo, namesto, da bi djali: kedar zemlja v

raku stoji, imamo zimo. Na enako vižo si razjasniš druge napčine govore.

Čudno je vendar, zakaj de je na zemlji nar bolj vroče, kedar nar dalje od sonca stoji; ino nar bolj mraz; kedar je zemlja soncu nar bližej? Alj pomisliti je treba, de sončni žarki bolj grejejo, kedar bolj na ravnost na zemljo padajo, kar se o kresu godi. Pozini pa sončni žarki grozno krivo pridejo na zemljo, in zatorej malo zldajo. Tudi je polefi dalj i dan kakor pozini, torej sonce naše dežele dalj i obsija ino bolj ogreje.

Mislím, de ste me zastopili, kako se zemlja v 24 urah krog svoje osi verti, ino nam napravi dan ino noč; kako se zemlja v letu krog sonca suče, ino nam pernese dneve in noči razne dolgosti, nam napravi štiri letne čase.

(Dalje sledi.)

Narodove pesni.

Dežela Indija.

Je tičca perleteva	K' je Ježiš njemo rajžov
Iz dežele Indije,	S svojmi jogri dvanajsti,
Prav lepu je zapeva	Jim je talente talov
(Od vinca svadkega.)	(Štiri tale ta svata.)
Le pijmo bratri vince,	Tomaža je postavu
Najmo da voda stoji.	V gvoboko Indijo,
Voda je trodovična	Čjer nikoli snjeg ne pade,
(Vince pa trod mori.)	(Čjer nikoli dež ne gre.)
Smo pihi bratri vince,	Čjer nikoli snjeg ne pade,
Smo zraven pa zadremali	Čjer nikoli dež ne gre,
In terdno smo zaspali	Je vendar vsako jutro
(To uro dvanejesto.)	(Stopnja povhena rose.)

Toliko sem slíšal od te pesni peti u Rožji. Pri Zili je tudi znana in še dalje gre, pripovéduje se namreč:

„Indija je verlo rodovitna in srečna dežela. Spečen in oprazen vol tam po deželi hodi, u ledje je mu nož uboden, nad rogami nosi sodič sladkega vina, da more vsaki si pečenke odrezati in si vinca natočiti.“

Srečna dežela Indija!

Pripovédke zilske.

Zakaj blišče? —

Hudič je nekoga dnu k Bogu stopil rekoč: Jaz čem vse ljudi na zemlji s gromom ubiti. — Le — je Bog djal, jaz bodem pa popred za-
blisnul, da se bodo pokrižali in ne bodeš imel oblasti do njih. —

Zakaj nose duhovniki černe nogavice (štunfe) in zakaj je cesarski orel črn?

Dokler je bila obljudena, sveta dežela in sveto mesto Jeruzalem u oblasti kristjanov, so nosili duhovniki rudeče nogavice in cesarski orel je bil zlat. Ko je pa sveta dežela in sveto mesto Jeruzalem prišlo Turkom u roke, so začeli od žalosti nositi duhovniki nogavice černe in cesarski orel je od toga vrémena črn. Kadar bodo kristjani te svete kraje od Turkov spet pridobili, bodo od veselja duhovniki zopet rudeče nogavice nosili in cesarski orel bode zlat. —

Zakaj ptičice o veliki noči peti začno in po krésu utihnejo?

Judi so hoteli vsmilenoga Jezusa ujeti in umoriti. On je pak šel in se je u votli čmerčič (Maurachen, eine Schwammgattung) skrtil. Kukovica je to vidila in kukovala: Kuku, kuku, Ježiš se je v čmerčič skru (skril); in je tako Jezusa izdala. Judi so zato prišli z ostrimi sulicami in so u čmerčič dregali. Od tega je čmerčič tako jamičast. Jezus je o veliki noči od smerti ustal in je pticam obljubil, da jih bode seboj u nebesa uzel, kadar u nebesa pojde. Vse ptičice so se tega radovala in veselo sprepevlale. Ko je Jezus u nebesa šel, vse ptičice visoko, visoko za njim letó, naj dalje in naj višje je letel za njim žerjavec (ševa, škorjanec, golibar, die Lerche), tako da si je svoje perute osmodil pri soncu, kakor pri žerjavici, zato se imenuje žerjavec. Pa za Jezusom u nebesa niso mogle. Jezus jim je obljubil, da jih bode o binkoštih u nebesa uzel in one so čakale in še sprepevlale. O binkoštih jim je obljubil, da jih bode ali o krésu u nebesa vzel, ali pa nikadar več. Ptičice so spet čakale in še sprepevlale, pa tudi o krésu jih ni u nebesa vzel. Sadaj so žalostne potihnule. — Zato vsakega léta o velikonoči peti začno, ker se u nebesa veseló, po krésu pa žalostne omolknejo. Kukovica o krésu pri živom télesu s červíci zvré, ker je vsmilenoga Jezusa Judom izdala. —

Sveti Osvald.

U gornjem Rožju in pri Zili je od sv. Osvalda nekde prav lépa pësem. Meni so od te pësní slédeče pripovédovali u razrëšenom slogu (Prosa):

„Sveti Osvald je bil pušcavnik in je u gojzdu prebival tri in trideset lét; je mubrada zrasla, da bi se bil lahko odel š njo. Tičica je perletela, tičica lep bël golobček in je Osvaldu govorila: Oj Osvald moj jidi na domov. Na tvojih domih gospoda ni, da se bodeš oženil. Kako se bodem jaz Osvald oženil, ki ne poznam prave nevéste? Jedna je sicer nevésta za me, pa je daleč za silnim morjem, lépa zamorkinja. — Lép perstan mi daj, oj Osvald, in ga nesem érez morje nevésti, lépej zamorkinji. Sv. Osvald da golobčeku svoj perstan zlat, kteri se je svétíl, da bi luč pri njem peržgal. Bëlí golobček leti visoko érez silno morje in nese perstan zlat u svojem kljuncu. Huda burja se na morju vzdvigne in

golobčeku iz ključa perstan izpade, golobček se za perstenom zažene in ga vjame popred, ko perstan morje zadoseže. Béli golobček se tako prenebeško ustraši, da se pri tej priči črez in črez počerni. Zlati perstan srečno lépej nevesti zamorkinji pernese in se črn golobček k svetomu Osvaldu verne in od zamorkinje zakonski perstan prinese.²

Sv. Osvald se česti za mogočnoga priprošnika u morskih nevarnostih. Mala se kakor verli vitez nad oblaki klečeč, pod njem silno morje in barka u hudoj burji. Na roki mu sedi črni golobček deržeč u svojem kljunu perstan neveste zamorkinje. Některi krivo misle, da je ta černa plica vrank — je pa le béli golobček, kteri se je od straha počernil. —

Književni pregled.

Čitanka za pučke učionice. Pod tim naslovom je izišlo na dan v Zagrebu 1850 pri tiskarju g. Fr. Županu ilirsko berilo za narodne učilnice, spisal Peter Zoričić, učitel in vlastnik narodne mestne priv. učilnice. Pod naslovom so pristavljene besede: „Od države nadarena knjiga.“

Obsežek naj poterdi, kako umetno je složena ta knjiga, ki šteje 288 strani, razdeljenih v sledećih 16 poglavij:

1. Nauka o čověku, 2. o licu zemlje, o suncu, mēsecu itd. 3. prirodopis, 4. pripovēdke, basne i pēsme, 5. zemljopis, 6. kratka povēstnica cēlog svēta, 7. kratka dogodivština Slavjanah, 8. kratka dogodivština Hērvalah, kratka povēstnica Serbaljah, nešto iz povēstnice ostalih ilirskih narodah, 9. o poljodēlstvu i vertlarstvu, 10. o rukotvorstvu (Technologie), 11. pravila ēudorednog ponašanja, 12. kratak nauk o potrebah svakdanjeg žīvota, 13. o đeržavi, o dužnostih i pravicah njezinih članovah, 14. o dužnosti i zadaći domorodnog vojnika, 15. o pravoj ljubavi kērstjanskoj, 16. o cirilskoj azbuki (primēr sa cērkvenimi pismeni i narodne poslovice pōleg Vuka Štef. Karadžića).

Vsa hvala in čast gre gosp. Zoričiću, ki se je v tej knjigi izvrstnega učitelja in pisatelja ilirskega obnesel. Pregledavši jo, sim le želel, da bi to izvrstno „od države nadareno“ knjigo kdo, ki je zmožen in vtegne, berž berž tudi poslovenil; zakaj take knjige nam je zdaj silno silno treba. Ker je ilirska „od države nadarena“ bi ministerstvo uka gotovo tudi poslovenjeno za narodne učilnice poterdilo. Verli rojaki, ki ste zmožni in vtegnete, nemudoma pero v roke! knjiga bode v veliko korist zalegla premilej domovini, in delo se bode dobro splačalo. Da se pa dva tega dela ne lotita, naj bi prvi lotivec to po „Novicah“ in „Slovenskej Bčeli“ oznanil. — V Ljubljani ima jo na prodaj po 48 kr. srebra g. Juri Lercher.

Jugoslavenstvo. Ravno kar ste v Celju na svitlo prišle dve vesele igri za slovensko gledišče: Dvoboj in Raztresenca. Prav izverstvo ste prestavljene. Veljate 12 kr. sr. — Dobro znana velika pratika za novo leto 1851 je že na svitlo prišla. Prav lepih in koristnih podukov za kmetovavce nam prinese. Cena je jej 6 kr. sr. — Pri žl. Kleinmajerju u Ljubljani se ravno tiska slovenski kolendar za leto 1851. Spisal je ga znani slovenski pesnik Miroslav Vilhar. Razun navadnih reči nam posebno ujezne pesmice dopadejo, ki imajo naslove vsih 12 mescev. — Pri Fr. Županu u Zagrebu se tiska nova knjiga pod naslovom: Glavne črte književnosti srpske od dr. J. Subotića. — Matica ilirska je sklenila na svoje stroške izdati: „Uzdasi M. Mandalene in Psaltir slovinski od Gjorgjića. — U Zemunu se ravno zdaj tiska: Povestnica Crnegore. Pridjane so jej tudi postave Černogorcev, dane od slavnega vladika Petra I. leta 1796. Naročnina je 50 kr. sr. — Te dni je pri Fr. Zupanu u Zagrebu izišla knjiga: Naputak za one, koji uče čitati. Spisao Bogoslav Šulek. Ova knjiga obseže našemu jeziku naj prikladnišo metodo, kako je treba čitati učiti, da se decam šola omili in da učitelj svoj cilj doseže. Svezana stoji 24 kr. sr. Od te knjige se posebej dobiva: Mala čitanka za početnike za 10 kr. sr. — U Zagrebu je na svitlo prišlo: Naravopisje za porabu gimnazialnih učionicah u Hervatskoj in Slavonii. Cena svez. knj. 15 kr. sr. Berzotiskom Ljud. Gaja. — Slavni Vuk Stefanović Karadžić je izdal: Pripovijetke starog i novog zakona. Cena je 30 kr. sr. — Pri Mehitaristah na Dunaju se tiska: Srbska slovnica od Daničića. — Ravno tam se pripravlja drugi natis: Srbsko-nemško-latinskega rečnika od Vuk Stefanović Karadžića. — Ravno je prišel v Pragi na svitlo zvezek českých pesem, ki so tudi v ilirsko prestavljene pod naslovom: Šestero českých písní s ilirským překladem. V muziko jih je djal umni in zlo izobraženi Horvat Vatroslav Lisinski. Dobe se te pesmi pri bukvoteržcu J. Pospisilu v Pragi. Zvezek zapopade sledeče pesni: 1. Vltava (besede V. J. Piceka), 2. Slaviček a starost, 3. Závist, 4. Matce (besede Pišeka), 5. Má vlast (besede Vlastimile Rožičkove), 6. Poustevník (besede Chmelenskega). Te pesmi se smejo med tiste dela šteti, ki bodo enkrat, ko se pomnožijo, od slávenske umetnosti pričale. — V kratkem bode na svitlo prišlo prevažno delo Petra Petrovića Njeguša vladatelja Crnegore: Lažni carili Sčepan Mali, historičesko zbitje izcerpljeno iz dokumentah arhive Metlačke.

Česko slovstvo. U Pragu je na svitlo prišla: Valka z Tatary basen epička v deseti zpěvích od Ad. Vlčka. Dobi se za 1 gld. 12 kr. sr. — Česki pesnik Wacek Kamenický bo prestavljene Petrarkove drame na svitlo dal. Prav izverstvo so menda prestavljene. — U Beču je izišlo prevažno delo: Pravničko - politické názvosloví slovanských jaziků v Rakousku. Německo-české zvláštní vydání. Cena mu je 1 gld. 24 kr. sr. Bog daj, da bi tudi druge izdanja imenoslovja na svitlo prišle. — G. Klicpera je spisal novo zgodovinsko igro: Loudon u Bělehradu. — G. Venceslav Hanka je izdal: Dalimilovo chroniko česko. Veljá 24 kr. sr. — Gospod Hanka je dal v natis: Kralodvorski rokopis s prevodom poljskim, južno-ruskim, velikoruskim, ilirskim, serbskim, slovenskim, gornjolužičkim,

nemškim in angleškim. Ruski zlo natanjčni prevod je nedavno že v Moskvi na svitlo prišel, od kodar je bil gosp. Hanka-u poslan. Serbski prevod pa je dogotovil Zlatojevič Petrovič, mladi serbski pesnik v Pragi. — Franc Pivoda, znani Čeh in slavni kompositeur je spet dva napeva zložil, v katerih živi narodni duh veje in sicer za „Pjsen na mou vlast“ od Gašperja Pivoda, in za „Slovan“ od Ferdinanda Kopp, prva je posvečena moravskemu ljudstvu, druga pa českemu rojaku Pišeku.

Polsko slovstvo. U Varšavi bo prišlo iz tiskarnice Orgelbranda važno delo Maciejowskega pod naslovom: Historia literatury polskiej. — Lucian Siemienski, znani prevoditelj Kraljodvorskega rokopisa in zdajni vrednik „Czasa“ pozove poljske pisatelje, da mu pošlejo svoje spise, v verzih ali v prozi, iz katerih bo on, razredivši jih, storil album pod naslovom: „Grosz Vdovy czyli pamiatka pożaru Krakowa.“ Čist dohodek tega se bo obrnul za ponovljanje starodavnih cerkev in hiš. To delo bo zlo krasno, imelo bo tudi slike nekterih spominkov in okolic Krakovskih. — U Vilni izdaja Maruszewski: Piesni ludu minskiego. Ta zbirka podava nam obraz prebivavcev tega kraja in njih šeg in običajev.

Rusinsko slovstvo. Prof. J. Holovacky pripravlja k tisku: historijo slovesnosti rusinske. — Gospodi Lavrovsky, Holovacki in Hušalevič so se poprijeli izdelovanja nemško-rusinskega in rusinsko-nemškega slovarja — G. Horodecky bode izdal svoje rusinske pripovedke.

Z m e s.

Vseučilišče jugoslavensko.

Majke Slave o narode slavni!
 Jesi t' slavan, daj sada pokaži:
 Hitrom nogom umétnost boginja
 Väs je sviet okružila veče,
 A sad eto 'e na krajini slavskoj!
 Vila ostrožinska.

Kto ne želi s celom svojom dušom, da mu oko vidi barem utemeljenje vseučilišča domačega? U čijem sercu se ne odmeva glas vapijučih u pustinji, koji se željno oziraju po obljubljeni deželi? Silno dolgo več prosjači děca slavjanska kod tuđih učilnah, silno dolgo se je zadovoljila s drobtinjcami, koje joj je tuđja, mačohina ruka mēsto čeverstoga hlēbca milostivo dēliti blagovolila, da mu um otrova, jerbō cvētja slavskoga u vĕncu neima. A kuda, kamo nas je dovela tuđja brižljivost? Da nijesmo po pravoj čēsti koračili, nas je osvĕdočila vlastna, nas je pripraćala i tuđja nevolja. Mi smo zaostali na stazi napredka, a naši

vodje su zagazili u goleme zapletke. Tréba dakle, da se obazremo po bratji našoj, koja hrabro korači po cesti, koju bi si sama izabrala. Jedva mi okom vidimo berzo napredujuće bčele česke; sami pak tudjega spasitelja očekujemo. Počnimo jur staviti domovanje vsim znanostim, u kojem se mudrice, blage sestrice, ne budu stidile stanovati; a viditi ćemo, kako budu Vile umětnice iz vsěh strani prilětale, da se po njih sěme posěje u ravne poljane na okolo sternoga Velebita, Fruške gore i hladnoga Balkana. Radi budemo napredovali u vsem, čto je dobro, krasno, istinito, onda toperv možemo reći, da nam mati Slava od radosti solze roni. Naša perva skerb neka bude, da nam se jezik izčisti u smislu vseslavjanskom t j da se tersimo tako pisati i govoriti, kako na s u č i slo ga slavjanska, da postanu naši umotvori obće dobro vsih Slavjanah. Unuci pozni hočedu suditi naša děla i je odobravati, ako smo vsom silom tako radili, kako to zahtěva ogromna zadaća toliko ogromnoga naroda. Mi se imamo truditi, da se razna narěčja i razrěčja u jeden jedini književni jezik sliju, da prestanemo se kako narodičice smatrati, no da smo Slavjani, jeden narod, jeden za vse, a vsi za jednoga. To pak ćemo toperv onda postiči, kada se bolje soznanim s narěčji sěvernoslavjanskimi, kada se i kod sěverne naše bratje jugoslavensko narěčje udomi. K tomu pak je vseučilišće, umětno ustrojeno, prvo srědstvo. Ovo će i naše tělesne sile čudnovito jačiti; s tělesnom silom pak je živo skopčana duševna moć, koja je kod nas hvala Bogu! jošće vsejednako mlada, krěpka, nepokvarjena. Ona nam pod uvětom uzajemnosti oběta čudapolne proizvode i slavu do sada nevidjenu, dok drugi narodi u čanilu čame i svoje, čestokrat bolestne, plodove uživaju i, budući da su svoje sile već razkomadali, miruju. Snaga naroda odvise od sloge slovstvene. Blagor dakle vam, hrabri junaci na polju književnosti slavjanske, koji neprestano hitite za ovim ciljem! Na ovom polju ćemo čeversto napredovati, kada imademo domaće vseučilišće, koje ustanoviti budi naša najglavnija briga, jer o mladini visi buduća srěća naša. Osobito je kod nas Jugoslavenah već najnuždnie, da se jednom probudimo, da već ozbiljno počnemo naslědovati bratre Čese, koji nas u vsakoj struci daleko nadkriliše, jer kod nas neima one gvoždene dělavnosti i nevěrojetne uzterpljivosti kako kod njih. —

O moj rode!

„Kopaj rude duboke znanosti,
Znanstva blago obće dobro budi.“

Radoslav Razlag.

Prijateljski dopis iz zlatne Prage.

Pretresaje razvitje narodov najdemo, da je Slovanski naj bolj prirodno postopal. Njegov sosed je še po lesih se skitavši i zverad lovivši si živeža iskal, kadar je že Slovan polje obdeloval, mirno v hramih prebival i pridelan hleb zavžíval. Njegov sosed je še nevsmiljeno ine (druge) narode napadal, njih pridelke siloj otemal, nepoznavši nobene pravice ne zakona, kader je Slovan le svoje branil, se plujega ne dotikal ter raji krivico těrpel kot delal. Slovansko kmetijstvo, rokodelstvo i kupčija slově od nekđaj i najprej med evropejskimi narodi. Da je v poznejših časih prestal napredovati, kakor je počel, so krivi ini vladoželni narodi, ki so ga z polja na bojišće silili, za svobodo mu sužnost podali.

Kako je tedaj celi narod prirodno napredoval i postopal k potrebnoj omikanosti, tako tudi naša mladina v učivnah prirodno postopuj od lažjega k težjemu, od znanoga k neznanomu. Kdor se spomni knjig, ki so bile v starih učivnah mladini omišljene, najde, da se je proti temu pravilu ravvalo. Nekaj čitati naučiti je bil jedini namen takovih slabikarjev, na serce i razum se ni gledalo. Najenkrat je moralo dete na nadzemeljski svet stopiti, o nadsmiselnih rečeh govoriti, poprej ko se je očetovski dom poznavati naučilo. Ni ga skoka v prirodi, tedaj tudi ne v človeškem razvitju. Podam tukaj glavni načert za čitanke, ki bi se imeli mladini početnih šol omisliti, po svetukušenih učiteljev:

Čitanka počni opisovati, kako stariši za svoje otroke skerbé, potem dolžnosti, katere odtod za otroke izvirajo. Tukaj pa ne velja dolgo i široko modrovanje, veliko temnih besedi brez jedra. Čisto po domače spisane pripovedke naj kratke pravila i popise objasnijo. Mladini so starejši vse i največi dobrotniki, ljubezen do starišev jim je temelj ljubezni do Boga i bližnoga.

Zmerljivost se mora že mladini v serca vsaditi, zakaj ona je, katera osrečuje pojedine ljudi, rodovine, narode; k temu namenu pa je potreba mladini telesne potrebe človeka jasno pokazati. Čitanka tedaj opisuj dalej: telesne potrebe človeka, živež, stanovanje, obleko itd.

Kar se prvoga liče, naj se jasno popiše, kar človek navadno povziva v jutru, u pol dne, na večer, v spomladnem času, po leti, u jesen, po zimi; nadalje posodbo, kjer se jedilo zgotovuje, prihranjuje itd. Pridaj tukaj popis o zmernosti, o nasledcih nezmernosti u kratkih povedkah.

Pravila, kako se je treba pri kosilih zadržati; popis o zahvalnosti, o molitvi pred i po kosilu. Ne menj imenitna telesna potreba je stanovanje. Popiše se naj, kjer so nekđaj za predavnih časov ljudje stanovali, zakaj i kako so prišli do danjšnih hramov ali prebivavnic. Poimenuj glavne in potem jednotlivje dele hišne, iz česa, k čemu i kaki so. Pravlic poučnih o čistoti, redu, gostoljubnosti pridaj. Da bi se ničesar le poverhno ne vzelo, se ima vse navesti, iz česa se hrami stave; vsi rokodelci, kateri stavivo zgotavljajo; orodje, kteroga je pri stavenju potreba. Pripovedke o delavnosti i lenosti. Dalej popiši spisatelj čitanke glino, pesek, apno, stavno kamenje, železo, olovo ali svinec, les vsake baže, steklo itd. Kje se vse to dobavlja, iz česa in kako se k stavi-
vu pripravlja.

Pri obleki počni s najpotrebnejšoj, ktero mora v naših krajih vsakteri imeti; razdeli jo pa na zimno, letno; možko, žensko; pražno, vsakđajno. Dale n. p. kako se pridela len i konople, česa je potreba, da dobimo platno i poslednič oblačilo. Pride se tukaj na terice, predice, tkavca, beliča, krojača; na suknarja, črevljarja itd. na rokodelce, kteri oblačilo zgotovujejo.

Tako bi mladina kratkočasno alj po stopnjah spoznavala največe i najbližejše potrebe.

Na dvoru je mnogoverstno orodje, to se naj razloži, iz česa je i k čemu. Tudi so tam kureta, hlevi, v njih domača živina, to se naj vse dobro popiše, posebno kar se užitka ali koristi tiče. Na to povesti, kako naj mladina s živinoj ravna. Delj od doma je kozolet, kjer je pale veliko reči, s kterimi moramo mladino soznaiti: orodje gospodarsko, sternen, sočivje.

Vert se naj tako popiše, kakor so si ga skerbni zastopni gospodarji omislili. Tukaj se razklada, kaj je rastlina, drevo, tersje, zelenina, cvetlice itd. Ravno to so početki tega, kar učeni botaniko imenujejo i le tak zvanim modroslovcem potrebno najdejo. Da se pa o tem tudi u početnih učivnah z velikim užitkom učiti da, nam skušnje pričajo, le domače imena se morajo vzeti, ne tista latinsko-grajsko-arabsko-nemška. Na vertih so tudi ptice pevcice, koristne, škodlive, gomizi, plazivci, v ribnikih ribe, to vse naj je predmet naučovanja na početnih učiliščih.

O nebeških telesih, soncu, mescu, zvezdah; o rosi, mrazu, megli, oblakih, dežu, snegu itd. se naj tudi potrebno pove.

Popiše se naj človek i njega udi, smisli, kako za zdravo telo skerbeti in da smo to storiti dolžni. Nekaj o prednosti človeka pred zverinaj, o duši človeškoj. Narodni običaji, narodne igre in drugi sestavki iz dogodivščine bi tudi neškodili, ako bi se modro podučanju pridali.

Poslednič se še prida popis o rodbinah, nje pojedinih udih, dolžnostih, pravicah. Polje je to zloj široko, ravnati se pa moramo po tem, alj pišemo za prvi drugi, tretji, alj daljni razred.

Kdo tako čitanko spiše, se našaj mladini i celoj domovini zloj prikupi i bližna prihodnost pokaže preveliko korist. Delo je obtežno pa preimenoitno, zakaj s tem se temelj polaga, na kateroga se ima cela daljna omikanost naslanjati, ter mladini o vseh napomenutih rečeh dobro ponetje (Begriff) dajati.

Jernej Polčanski.

Pravi Slavjan.

Ne listi, kateri je naj predaji med Slavjani, naj veči in naj močnejši, temoč listi, kateri ja za sveto uzajemnost in za zjedinjenost s drugimi brati naj iskrenejše vnel, kateri življenje in samostalnost manjih in slabejih tudi cenil, samo te zasluži v naših časih slavo in sprelepo ime »Slavjana.«

S mešnica. »Juri!« reče neki gospod k svojemu slugu — vzdigni se, ter nesil to pismo na pošto! — »Ah gospod, ne morem, ker sim preveč bolán.« — »Ak ni drugači,« odgovori gospodar, »pojdem pa sam, daj mi samo tvoje skornje!«

Varimo se lakomnosti, ker je izvir mnogih strasti!

Pogovori vredništva.

G. M. M. u W. Serčno se vam zahvalimo za poslano narodove pesme in pripovedke; prav radi jih bomo u bčelo jemali. — G. J. V. u K. Vaše dve pesmi smo prejeli. Ali bi se prva ne dala maličkaj okrajšati, ker predmet ni posebno zanimiv? Drugo bomo v kratkem bčeli uverstili. — G. L. S. n. D. Vašo izverstno izvirno povest iz jugoslavenske dogodivščine si bomo za novo leto prihranili, ker bi nam sicer prostora pomanjkovalo bilo. Pesem bode prihodnjič natisnjena. — G. J. F. u K. Take in enake drobtince so nam prav po volji. — G. R. R. u W. Poslani sestavki so nas prav razveselili. — G. J. u G. Vaša pesem se nam sicer prav dopade, vendar prosimo, da bi nekte verstice popraviti smeli. — G. P. u K. Misel vaše pesme je prav dobra, le samo poslednjo verstico bi želeli, da jo maličkaj predelate. Šmencaj debelo ste jo zarobili! —

K temu listu je pridjana 4. pola spisovnika.

Odgovorni izdatelj in tiskar: Ferd. žl. Kleinmajr.